

на підставі аналізу загального стану технологічного розвитку вітчизняної промисловості варто зробити узагальнену модель поживлення й стимулювання інновацій за регіонами.

1. Porter M. *The competitive advantage of nations*. N.Y., Free press, 1990. 2. Rosenfeld S. *Bringing business clusters into the mainstream of economic development* // *European planning studies*, 1997. N 5. P. 3-23. 3. Rosenfeld S. *Creating smart systems. A guide to cluster strategies in less favored regions*. – EV, 2002. 4. Christensen G. *The past and future of competitive advantage*. Oslo, 2001. 5. Iversen M. *Synergies and sustainable competitive advantage*. Copenhagen, 1999. 6. Isaksen A. *Rationalization and regional clusters as a development strategies in a global economy*. Oslo, 1998. 7. Зайченко Ю.П. *Основи проектування інтелектуальних систем. Навчальний посібник*. – К.: Видавничий дім "Слово", 2004. – 352 с. 8. Геєць В. *Інтеграція через спеціалізацію* // *Політика і час*. 1996 – № 4. – С. 30-36. 9. *Глобалізація і безпека розвитку* / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко, М.О. Гончаренко та ін.; За ред. О.Г. Білоруса. – К.: ІСЕМВ НАН України, КНЕУ, 2001. – 734с. 10. Пахомов Ю.М., Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В. *Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі*. – К.: Україна, 1997. – 237 с. 11. Захарченко В.І. *Інтеграція промислового комплексу України у світову промислову систему* // *Стратегічна панорама*. – 2004. – № 3. 12. *Статистичний збірник "Регіони України, 2004": У 2 ч.* / Державний комітет статистики України. – К.: Видавництво "Консультант", 2004. – Ч. 2 – 800 с.

УДК 330.341.1

С.П. Барановська

Національний університет "Львівська політехніка"

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ВИРІШЕННЯ

© Барановська С.П., 2007

Розглянуто проблемні аспекти інноваційної політики України. На основі виконаного дослідження запропоновано механізми фінансування інноваційної діяльності, структурні зміни в складі регулюючих органів.

The paper deals with the problematic aspects of the innovative policy of Ukraine. On the basis of the conducted research the mechanisms of the innovative activities financing and structural changes in the regulative bodies are suggested.

Постановка проблеми

Темпи розвитку національної економіки, конкурентоспроможність продукції у сучасних умовах визначаються інноваційно-інвестиційною активністю. Перехід України до ринкових відносин супроводжувався загальною кризою, яка найбільше вразила інноваційну сферу. Надзвичайно неефективно використовуються науково-технічний та інтелектуальний потенціал України. Державна політика останнім часом не забезпечує сприятливого інноваційного клімату в країні, не заохочує вітчизняних і зарубіжних інвесторів до фінансування інноваційної діяльності. Інноваційну діяльність необхідно розглядати як цілий комплекс явищ, що охоплює економічні, технологічні, соціальні, структурні перетворення. Практично не досліджено комплекс стратегічних засад інноваційного процесу у вітчизняній перехідній економіці та причини, які гальмують його розвиток по всьому відтворювальному циклу, починаючи від наукової ідеї і до створення інноваційного продукту та його просування на ринках. Основним завданням у цьому напрямку є визначення стратегічних планів реалізації інноваційної політики в Україні з урахуванням реальних можливостей сьогодення. Тому необхідно виходити з позиції розумного поєднання ринкових методів стимулювання науково-технологічної діяльності із заходами, які б забезпечили істотне посилення у цьому ролі держави.

Практика засвідчує, що інноваційна система не може формуватись без втручання держави – на основі механізмів самоорганізації. Досягнути стабільності та розвитку економіки, подолати технологічне відставання та сформувати передумови вступу нашої держави у співтовариство високорозвинутих країн – основна рушійна сила для здійснення стратегічної діяльності взагалі і, зокрема, інноваційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження вітчизняних науковців у сфері інноваційної політики передбачають детальний аналіз законодавчої бази, рівень застосування досягнень науково-технічного прогресу, механізми фінансування інноваційної сфери. Зокрема, Л. Козярівською виконано порівняльний аналіз ризиків України та сусідніх держав на ринку науково-технічних інновацій, який дав змогу оцінити реальні перспективи функціонування інноваційних підприємств у просторі інноваційної політики України [3]. Вивчення Концепції нової державної політики, запропонованої Департаментом інтелектуальної власності, показало істотні недоліки, які полягають у відсутності чітких механізмів реалізації цієї Концепції [4]. О. Волков, М. Денисенко та інші автори приділяють значну увагу питанню організації інноваційної діяльності як невід'ємної складової інноваційної політики, зокрема, функціонування інноваційних структур, перспективи їхнього розвитку, використання науково-технічного потенціалу конкретних регіонів країни [5]. Зважаючи на виконані авторами дослідження, доцільно вивчити порушені питання детальніше.

Постановка цілей

Для вдосконалення інноваційної політики необхідно вирішити комплекс завдань теоретичного та практичного спрямування. Цілями статті є: висвітлити проблемні аспекти законодавчої бази інноваційної політики України, проаналізувати доцільність реалізації державних програм у цій сфері, розробити пропозиції щодо покращання структури регулюючих органів та ефективності застосування певних механізмів фінансування інноваційної політики.

Виклад основного матеріалу

Державна інноваційна політика відображає ставлення держави до інноваційної діяльності, визначає мету, напрями, форми діяльності органів державної влади в галузі науки, техніки і реалізації їхніх досягнень [1, с.44]. Одним із найважливіших показників інновативності економіки є частка підприємств, які впроваджують інновації. Підприємництво в сучасній економіці має інноваційні характеристики. Останнім часом простежується тенденція відокремлювати певні групи підприємств, які спеціалізуються лише на інноваційній діяльності. Метою їхньої діяльності є розроблення певних нових видів продуктів, технологій, послуг, промислових зразків тощо. За даними Держкомстату України у 2005 році частка промислових підприємств, що впроваджували інновації, становила 8,2 % стосовно загальної кількості промислових підприємств, що набагато менше ніж у провідних країнах ЄС, де це значення коливається у межах 60 – 70 %. Необхідно зазначити, що рівень інноваційної активності зріс порівняно із кризовим 1999 роком. Активізувалась робота підприємств із технічного переоснащення виробництва. Порівняно з кінцем дев'яностих років кількість підприємств, що здійснювали механізацію та автоматизацію виробничих процесів, зросла більш ніж на чверть. Відзначимо певні досягнення окремих підприємств, які мають передові технології виробництва. Так, Україна належить до восьми країн світу, які мають необхідний науково-технічний потенціал для створення і виробництва найсучасніших моделей авіаційної техніки, вона входить до десятки найбільших суднобудівних держав. Одне з провідних місць у світі займає вітчизняна продукція енергетичного машинобудування. Активніше впроваджували інновації великі підприємства з кількістю працівників понад 5000 осіб, більшість інноваційно активних підприємств (понад 80 %) становили підприємства колективної форми власності [2, с.10].

Проте в українській економіці зберігається вкрай низький рівень наукового забезпечення цілої низки галузей вітчизняного виробництва. У провідних галузях промисловості, які випускають три чверті товарної продукції, відношення витрат на НДДКР (науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи) до вартості товарної продукції становить менш ніж 0,4 %, а у деяких галузях воно є меншим за 0,05 %. Понад 60 % коштів, що витрачаються на інноваційну діяльність, припадає на закупівлю нового обладнання, тоді як на закупівлю прав на той чи інший вид інтелектуальної власності було витрачено менше ніж 5 % відповідних асигнувань, а на виконання НДДКР кошти витрачало лише кожне четверте з інноваційних підприємств [2, с. 11].

Важливим завданням інноваційної політики є формування нормативно-правової бази для забезпечення рівноправного входження України в науково-технологічний простір країн Європи та світу. Законодавча база повинна формуватися відповідно до тенденцій, що спостерігаються у світі, оскільки Україна приєдналася до більшості укладених угод та конвенцій у сфері захисту інтелектуальної власності, ноу-хау та інших. Недосконалість законодавчої бази в Україні у сфері прав об'єктів промислової власності полягає у тому, що вона не спрямована на товарне використання

результатів інтелектуальної науково-технічної праці, не стимулює винахідницьку інноваційну активність, а також не створює сприятливих умов для успішної комерціалізації винахідницьких розробок та формування ринку патентних інновацій. Тільки за умов дотримання міжнародних угод у галузі інтелектуальної власності можна вирішувати багато проблемних питань. Практика реєстрації патентів в Україні є неефективною, оскільки не захищає справді оригінальні розробки українських авторів і не є показовою для іноземних інвесторів, що здійснюють оцінку вартості нематеріальних активів українських підприємств. Тому основним напрямком удосконалення захисту інтелектуальної власності в Україні має стати підтримка держави. Незважаючи на потужний науково-технологічний потенціал, Україна практично не використовує його в національних інтересах. Сьогодні більше ніж половина його можливостей реалізується поза потребами інноваційного розвитку економіки України. Відсутність точок перетину наукових установ та підприємницької сфери зорієнтувала вітчизняних науковців у напрямках, які не є достатньо актуальними для економічного розвитку України [3].

Для інноваційної політики України базовими нормативними документами є Закони України “Про інноваційну діяльність”, “Про інвестиційну діяльність”, “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” та інші [4]. Відзначимо певну законодавчу нерегульованість правовідносин між суб’єктами інноваційної діяльності, відсутність нормативних актів з питань кредитування та економічних нормативів для здійснення операцій кредитування у цій сфері.

Реалізація державної політики у науково-технологічній та інноваційній сферах повинна спиратись на відповідну законодавчу базу. Основою має стати Закон України “Про інноваційну діяльність”, за яким чітко визначатимуться правові, економічні та організаційні засади розвитку не тільки інноваційної діяльності, а й інноваційної політики загалом.

Ефективність провадження політики України в галузі інновацій на внутрішньому та зовнішньому ринках можлива за умови створення державної системи підтримки інноваційної діяльності. З 1992 року почав працювати Державний інноваційний фонд, який не зумів забезпечити реалізацію державних стратегій. Суперечності визначеного статусу Держінфонду як органу виконавчої влади, постійне недофінансування Державним бюджетом та дебіторська заборгованість за позиками, наданими для реалізації інноваційних проектів, були основними проблемами, що мали системний характер. Правонаступником Фонду у 2000 році стала Українська державна інноваційна компанія – державне підприємство, створене Кабінетом Міністрів України [1]. Ще одним діючим регулюючим органом інноваційної діяльності є Державний департамент інтелектуальної власності при Міністерстві освіти і науки України. Департамент розробив Концепцію нової державної політики підтримки винахідницької діяльності для виробництва конкурентоспроможної продукції. Ця Концепція полягає в реалізації кількох програм, які спрямовані в різних напрямках. Це програми: “Інформація”, “Техноімпорт”, “Техноекспорт”, “Венчури”, “Освіта – наука”.

Програма “Інформація” передбачає формування цілісного відкритого інформаційного простору, здатного до повної інтеграції в національні та світові системи. Сьогодні існує величезний масив локальних інформаційних мереж, які формують організації з різними організаційними та технічними принципами, що робить їхню інтеграцію неможливою.

Ще одне із стратегічних завдань – реалізація програми “Техноімпорт”, відповідно до якої необхідно забезпечити регульовану роль держави у закупівлі і впровадженні нових іноземних технологій. У цьому напрямі Департамент планує розгорнути роботу з компаніями, котрі хочуть прийти на український ринок і можуть запропонувати перспективні технологічні розробки.

Програма “Техноекспорт” передбачає цілеспрямовану поступову заміну експорту енергоємних продуктів перероблення сировини високотехнологічною продукцією.

Програма “Венчури” повинна забезпечити державну підтримку малих форм бізнесу в сфері розроблення та виробництва високотехнологічної продукції, створення бізнес-інноваційних структур різних типів.

Завершальним кроком стратегії є програма “Освіта – наука”. Її напрям – переорієнтація академічної науки та освіти на практичну спрямованість, визначення місця та завдання в єдиній інформаційно-аналітичній системі та в інноваційному процесі загалом [4]. Наявність такої Концепції є дуже важливою. Велике значення тут мають механізми її реалізації в областях та регіонах країни.

Для вдосконалення і розвитку інститутів у сфері інноваційної діяльності, на які покладаються завдання здійснення і координації державної політики доцільно внести певні структурні зміни – створити галузеві та регіональні інноваційні компанії чи фонди на всій території країни. Вони можуть виконувати функції контролюючих органів. До їхніх безпосередніх обов’язків необхідно

включити виконання експертиз інноваційних програм та проектів, аналіз ефективності використання виділених коштів, визначення перспектив розвитку конкретних галузей через інноваційні проекти, їхнє дофінансування або, навпаки, згортання подальших дій у цих напрямках. Політика держави не може бути ефективною без підтримки на місцевому рівні. Адже кожен регіон країни має потенціал, на який варто звернути першочергову увагу. Наявність вищих навчальних закладів, науково-дослідних інститутів, підприємств державного значення – все це відіграє важливу роль для вибору напрямку інноваційного розвитку певного регіону чи області.

Існує потреба в конкретних організаціях, які б могли реалізувати на практиці всі державні плани та стратегії. Варто звернути увагу на розвиток наявних інноваційних структур, оскільки вони орієнтовані на створення та впровадження у виробництво, сферу споживання інноваційної продукції та на здійснення підтримки інноваційної діяльності. Сьогодні у світі склалася чітка класифікація інноваційних структур, згідно з якою можна виділити декілька основних типів: технополіси, технопарки (дослідницькі, технологічні, промислові, аграрні), інкубатори бізнесу, інноваційні центри, спеціальні економічні зони. Основне їхнє завдання полягає в тому, щоб вирішувати низку питань:

- налагодження зв'язків між інноваційними структурами і суб'єктами господарювання регіону;
- застосування у виробництві вітчизняних і зарубіжних досягнень науково-технічного розвитку з подальшим передаванням отриманих результатів для використання на зовнішньому і внутрішньому ринках;
- заповнення внутрішнього ринку якісними (конкурентоспроможними) товарами та послугами виробничого та споживчого призначення;
- використання нових форм господарювання залежно від потреб внутрішнього ринку на місцевому (регіональному) рівні;
- розвиток експортної бази і збільшення валютних надходжень внаслідок інтенсивнішого включення економіки окремої країни в систему міжнародних економічних зв'язків (зокрема валютно-кредитних, страхових, інформаційних, транспортних та інших)
- практичне навчання місцевих фахівців прийомам і методам міжнародного бізнесу [5].

Інноваційні структури переживають не найкращі часи. Тому для забезпечення їхнього функціонування треба створити сприятливі умови для їхньої подальшої роботи та розвитку. Використовуючи набутий досвід, необхідно працювати над покращанням їхньої матеріально-технічної бази для залучення якомога більшої кількості молодих та перспективних підприємств інноваційного спрямування.

Одним із перших кроків до становлення нової інноваційної політики має бути система державних заходів, які здатні забезпечити створення технологічної та інформаційної інфраструктури для науки та інноваційного підприємництва, а також відчутне покращання фінансування науки завдяки бюджетним та позабюджетним інвестиціям. Для порівняння, у ЄС на науково-дослідні розробки витрачається не менше за 2,5 відсотка від ВВП [2, с.10]. Оскільки основою створення власних високих технологій є вітчизняна фундаментальна наука, то вона потребує першочергової державної підтримки. Реально оцінивши фінансові можливості інвестування інноваційного процесу в Україні, зрозуміло, що ми не маємо такого потенціалу, як країни Європи чи США. Тому треба застосовувати інші інструменти для створення сприятливих умов розвитку і запровадження інновацій. Мається на увазі система пільг в оподаткуванні, створення системи страхування ризиків для підприємств, які інвестують інноваційні структури, для підприємств, які займаються розробленням та впровадженням новітніх технологій. Доцільним буде залучення коштів з регіональних бюджетів та позабюджетних джерел на дослідження, які є пріоритетними для конкретного регіону, започаткування системи фінансування органами місцевого самоврядування інноваційних проектів.

Треба чітко розрізнати, з одного боку, фінансування науки і техніки за рахунок держави, яке здійснюється в кожній країні, і з іншого боку – фінансування більшої частини прикладної науки і техніки за рахунок комерційних замовлень. Якщо на ринку відчувається потреба у продукті з новими споживчими властивостями, то науковці неодмінно будуть мати нові замовлення на розроблення таких властивостей. І такі комерційні замовлення є реальною можливістю фінансування наукових розробок, досліджень та практичних застосувань. Тому одна із основних проблем, яка постає – це створення та розвиток інноваційної інфраструктури, яка б сприяла активному перетворенню наукової продукції у конкурентоспроможні товари та послуги.

Важливим чинником стимулювання та підтримки інноваційного процесу є заохочення виробництва високоякісної продукції через систему державної сертифікації. Підтверджуючи відпо-

відність товарів вимогам державних та міжнародних стандартів, сертифікація забезпечує можливість об'єктивного вибору інноваційної продукції. Існування на підприємствах системи якості є важливою передумовою комерційного успіху. Наявність у вітчизняної продукції визнаного сертифікату якості зумовлює не тільки її ціну на світових ринках, а часто й саму можливість виходу на них. Сертифікація базується на законодавчих актах, що встановлюють обов'язкові вимоги до продукції. Практична реалізація можливостей національної стандартизації, метрології та сертифікації ускладнюється недоліками законодавчої бази у цій сфері: закони не є чіткими і сформульовані у загальній формі. У таких умовах український ринок може наповнитись низькоякісною продукцією, яка не відповідає міжнародним стандартам.

У наш час розраховувати на комерційний успіх може лише те виробництво, управління яким здійснюється з обов'язковим урахуванням стандартів ISO, котрі можуть з часом трансформуватись у єдині стандарти. Тому участь у роботі над цими стандартами та їхнім впровадженням набувають важливого значення для забезпечення доступу українських підприємств на світові ринки.

Висновки

Аналіз законодавчої бази підтверджує необхідність вдосконалення наявних нормативних документів. Чітке формулювання стратегій держави, функцій державних інститутів, механізмів правовідносин суб'єктів інноваційної діяльності дасть змогу ефективніше провадити інноваційну політику. Крім цього, структурні зміни у складі регулюючих органів допоможуть вирівняти економічну ситуацію на усій території країни. Створення мережі інноваційних структур сприятиме активізації розвитку підприємництва, виготовленню конкурентоспроможної продукції через максимальне використання високих технологій.

Перспективи подальших досліджень

Для кардинальних змін у механізмах фінансування інноваційної політики необхідно створити пріоритетне середовище для тих фінансових інститутів, які активно інвестують інноваційне виробництво. Масштабна робота з реалізації структурної перебудови економіки України складна як в організаційному плані, так і в соціальному. Використання запропонованих методів фінансування інновацій приведе в найближчій перспективі до активізації економічного розвитку, позитивно вплине на інтенсивність використання вітчизняного інтелектуального потенціалу.

1. Мітюков І.О., Александров В.Т., Ворона О.І., Недбаєва С.М. // *Фінансові послуги України : Енциклопедичний довідник. [У 6 т.]. Т.2. – Київ: Укрбланковидав, 2001. – С.44.* 2. Малицький Б.А., Попович О.С., Соловійов В.П., Артемова В.Я., Єгоров І.Ю. *Обґрунтування інноваційної моделі структурної перебудови економіки України // Матеріали міжнародної конференції “ Адаптація європейського досвіду підтримки інновацій в регіонах України ”. – Київ: ЦДПІН НАН України. – 2005.– С.10-11.* 3. Козярівська Л. *Порівняльний аналіз ризиків України та сусідніх держав на ринку науково-технічних інновацій. – Київ, 2005. – 30 с.* 4. www.mon.gov.ua. 5. *Економіка й організація інноваційної діяльності : Підручник / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін. / Під ред. О.І. Волкова, М.П. Денисенка. – К. : ВД “Професіонал”, 2004. – 960 с.*